

NUTQ KAMCHILIKLARINI OLDINI OLISH

Azizova Shodiyona

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti Defektologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada aholi logopedik yordam ko'rsatishning muhim yo'nalishlardan biri nutq kamchiliklarni oldini olish shuningdek nutq kamchiliklarni erta aniqlash hamda korreksion ta'lim va tarbiyani tashkil qilish haqida masalalar ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Bolalar muassasalari, nutq kamchiliklari, korreksion ta'lim, birlamchi profilaktika, nerv- psixik holat, eshitish, deprivatsiya, ikki til tizimi, deprivatsiya.

Dunyo miqyosidagi statistik ma'lumotlarga ko'ra nutq nuqsonlarining soni ko'payib bormoqda, shuning uchun bolalar va o'smirlarda nutq kamchiliklarni oldini olish dolzarb muammo bo'lib qolgan.

Bizning mamlakatimizda nutq kamchiliklariga ega bolalar bilan olib boriladigan korreksion tarbiyaviy va pedagogik ishga katta e'tibor qaratilmoqda. Nutq kamchiliklarini erta aniqlash koreksion ta'lim va tarbiyani tashkil qilish va ta'lim-tarbiyaning uslublari masalalarini hal qilish bo'yicha ma'lum miqdorda yutuqlarga erishilgan. Ko'p hollarda maxsus ta'sir etish yo'llari orqali bolalardagi turli xil nutq patologiyalari oldini olishga erishilmoqda. Bolalardagi nutq kamchiliklarini o'z vaqtida oldini olish nerv psixik kasalliklarini oldini olish bilan uzviy bog'liqdir. Bu davolash pedagogik va ijtimoiy ta'sirlarni uz ichiga olgan kompleks tadbirlar orqali amalga oshiriladi. Bolalar poliklinikasi mutaxassislari doimiy dinamik kuzatuv bilan bir qatorda 14 yoshgacha bo'lgan bolalarni poliklinikadan tashqari maktab va maktabgacha tarbiya muassasalarida ham profilaktik ko'riklardan o'tkazib turadilar. Bolalar muassasalaridagi pedagog va shifokorlarning hamkorligidagi ish bolalar sog'ligidagi kamchiliklarni nutuk rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi yoki nutq kamchiliklarini keltirib chiqaruvchi tug'ma va orttirilgan kasalliklarni erta aniqlashga imkon beradi.

Nutq kamchiliklarini oldini olish muammosi haqidagi gapirganda bola nutqining normadan rivojlanishi uchun zaruriy omillarni o'rganish va bilish juda muhimdir. Bu ma'lumotlar bola nerv psixik holatining muhim ko'rsatkichi hisoblanuvchi nutuq rivojlanishiga bevosita taalluqlidir. Uning vazifasi asosan nutq ontogenezining yosh bosqichlarini o'rganish va ijtimoiy shart-sharoitlarni aniqlashdan iboratdir. Nutq kamchiliklarning oldini olish muammosini o'rganish jarayonida bolalarni psixologik tarbiyalash bo'yicha normativ va tarbiyalar bola psixik qobiliyatining rivojlanishi imkoniyatlarini yaratish va qo'llash bo'yicha normativ va tavsiyalar alohi orasida aholi orasida ommaviy tibbiy pedagogik propogandani rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar ishladilar.

Aholiga logopedik yordam ko'rsatishning muhim yo'nalishlaridan biri nutq kamchiliklari oldini olish hisoblanadi.

Logopediyaning ana shu aholida tarmog'i oldida quyidagi vazifalar turibdi :

- Nutq kamchiliklarini oldini olish - birlamchi profilaktika;
- Nutq kamchiliklarini surunkali shakllarga aylanishining oldini olish - ikkilamchi profilaktika ;
- Nutq kamchiliklariga ega shaxslarning ijtimoiy mehnat adaptatsiyasi - uchlamchi profilaktika .

Birlamchi profilaktika. Nutqiy rivojlanishidagi nuqsonlarni oldini olish psixik funksiyalarning ijtimoiy pedagogik va eng avvalo psixogiginik buzilishlarni oldini olish chora-tadbirlariga asoslanadi.

Sog'liqni saqlash va maxsus pedagogikaning profilaktik ishlarni amalga oshirishi bola tug'ilmasidan ilgari boshlanadi. Bu bo'lajak ona uchun homiladorlik davrida maksimal darajadagi qulay shart-sharoitlarni yaratish yo'li orqali amalga oshiriladi.

Psixoprofilaktik choralar tizimida boladagi psixika va nutqning nasli patologiyalarini oldini olish maqsadida ota-onalarni o'z vaqtida maslahatxonalaridagi mutaxassislariga murojaat qilishlariga erishish muhim ahamiyatga ega.

Bola tug'ilganidan boshlab uning nerv psixik rivojlanishining holatiga alohida javobgarlik oila zimmasiga tushadi. Bu yosh ota-onalarning psixologik pedagogik bilimini oshirishni yanada dolzarblashtiradi. Bola harakter va shaxsiy xususiyatlarning shakllanishi eng erta yoshlardan noq boshlanadi. Postnatal rivojlanishining erta davrlari yoq bola psixikasi rivojlanishining keyingi bosqichlari uchun katta ahamiyatga ega. Uyqu, chinqirish, harakat va chaqaloq organizmining boshqa fiziologik reaksiyalari markaziy nerv sistemasining saqlanganligi va yetilganlik darajasini aks ettiradi. Shu sababli ota-onalar shifokor bilan birgalikda bunday reaksiyalarning paydo bo'lishi va rivojlanishini diqqat bilan kuzatib borishlari zarur. Agar biron bir kamchiliklar sezilsa darhol kerakli profilaktik choralarni ko'rish kerak.

60 - yillar ilmiy adabiyotlarida " xavfli omil " degan tushuncha vujudga keldi. Bu tushuncha ostida rivojlanishga ko'p va kam darajada zararli ta'sir ko'rsatuvchi tashqi muhitning biologik va ijtimoiy turli shart-sharoitlari va organizmning individual reaksiya ko'rsatish qobiliyati ko'zda tutilgan.

Nutq nuqsonlarining xavfli omillariga buzilgan ontagenizga asoslangan holatlar masalan mayda psixomotoriga fazoviy idrok va boshqalar rivojlanishining kechikishi shuningdek bola hayotining homilalik, peri va postnatal davrlarida biologik va ijtimoiy psixologik tasvirlar natijasida kelib chiquvchi miya yetishmovchiligi kiradi.

Biologik xavfli - asosan homilalik va tug'ruq davridagi organizmga ta'sir etuvchi potogen omillarni, tug'ruqdan keyin miya infeksiyalari va travmalarini, nutq buzilishlariga moyillikni o'z ichiga oladi. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarda birlamchi nuqson sifatida kuruv, eshitish, harakat sohasidagi buzilishlar namoyon bo'lishi mumkin.

Xavfli omilga ega bolalar bilan olib boriladigan ish jarayoni markaziy neft sistemasi funksiyasining buzilishi mohiyatiga qarab tashkil etiladi. Bunday bolalar bilan hayotning dastlabki kunlaridanoq erta korreksion pedagogik ishni olib borish zarur, chunki bir funksiya rivojlanishidagi buzilishlar boshqalardagi shakllanishning ikkilamchi kech kishiga olib keladi.

Korreksion pedagogik tadbirlar quyidagilarni o'z ichiga oladi :

1. Mo'ljal ola bilish va bilish faoliyatini rivojlantirish ;

2. Nikohni bir nuqtaga qarata olish va nigoh bilan kuzatish ;
3. Eshitish diqqatini jamlash ;
4. Harakat faolligini stimullash ;
5. Oral avtomatizm reflekslarini rivojlantirish ;
6. Ovoz reaksiyalarini rivojlantirish va hakoza.

Asosiy e'tibor sensor idrokni rivojlantirishga qaratiladi; ko'ruv, eshatuv, kinetik. Nutq patologiyasiga moyilligi bor bola bilan erta yoshlarda olib boriladigan maqsad sari yo'naltirilgan ish jarayonida bolaning nuqsonli sensor funksiyalarida kompensatsiya holati sodir bo'ladi. Bu ma'lum miqdorda bola nutqi rivojlanishining normallasuviga yordam beradi. Bu ishga ota-onalar maksimal darajada jalb etishlari zarur. Nutq buzilishlariga moyilligi bor bola hayoti shunday tashkil qilinishi kerakki bunday barcha narsalar uning harakatlari va psixikasining to'g'ri rivojlanishiga yordam berishi lozim. Nutoqqacha bo'lgan korreksion ish qanchalik erta boshlansa harakat nutqiy va intellektual rivojlanishi shunchalik kamchiliklar bilan kechadi.

Nutq buzilishlarining biologik xavfli omiliga chapaqaylik kiradi. Bola psixomotorikasining konstitutsional xususiyatlarini hisobga olmaslik nutq ko'rinishlarini keltirib chiqarishi mumkin (ko'pincha duduqlanishni).

Chapaqaylikni unaqaylikka kuch bilan zo'rlab o'tkazish taqiqlanadi va bu profilaktik tavsiyalardan biri hisoblanadi. Erta yoshlardan oq predmetlarni faqat o'ng qo'lga berish ehtiyotkorlik va qat'iyat bilan predmetlarni chap qo'ldan o'ng qo'lga o'tkazish ovqat mahalida qoshiqni va shu kabilar o'yin davomida ko'proq o'ng qo'lga ishlatish aynan o'n qo'l bilan predmetlarni paypaslash yoki nomini topish va hokozolar orqali chapaqaylikning rivojlanishi oldini olish mumkin.

Shuningdek nutq buzilishlarining biologik xavfli omiliga nutq patologiyasiga oilaviy moyillik holati ham tegishlidir. Nutq patologiyalariga ega ota-onalar bola bilan bo'ladigan nutqiy muloqotning qonun qoidalari haqida logoped bilan maslahatlashishlari zarur. Bola nutqining rivojlanishi uchun aynan ota-onaning nutqi namuna bo'ladi shu sababli ayrim hollarda bolaning nutq kamchiligiga ega kishilar bilan muloqotini chegaralash lozim. Nutq kamchiligiga moyilligi bor oilada tarbiyalanayotgan bolada birlamchi profilaktika maqsadida o'tkazuvchi logopedik mashg'ulotlarni kichik maktabgacha yoshdan boshlash lozim.

Ikkilamchi profilaktika. Malumki nutq buzilishlari bola psixikasining rivojlanishida uning shaxsiyati va xulq-atvorining shakllanishida(ikkilamchi buzilishlar) o'z aksini ko'rsatadi.

Nutq kamchiligi (Alaliya, afaziya) u yoki bu darajada aqliy rivojlanishini chegaralaydi. Bu nutq va tafakkur funksiyani birligining kuchi singari atrofdagilar bilan normal aloqa buzilishining oqibati sifatida ham yuzaga keladi. Keyingi holat shaxsning bilimlari his-tuyg'ulari va boshqa psixik ko'rinishlarni kambag'allashtiradi. Ba'zan ota-onalar nutq kamchiligiga ega bola bilan kamroq gaplashishga urinadilar va o'zaro tushunchalarni yengillashtirish maqsadida imom ishora bilan muloqot qilishni boshlaydilar. Bu bilan ular bolaning nutqiy va psixik rivojlanishiga zarar yetkazadilar. Agar bola gapirmasa u holda ona va barcha atrofdagilar bola bilan qanday bo'lmasin ko'proq gaplashishlari zarur. Asta-sekin bolada nutqning keyingi rivojlanishi uchun muhim bo'lgan lug'at boyligi to'planadi.

Nutqiy kamchiliklarning darajasi va xarakteri bilan bolaning o'qish va maktab jamoat ishlarida faol ishtirok etish imkoniyati belgilanadi. O'z vaqtida va aniq so'ray olmaslik javob berolmaslik himoya qilish yoki o'qib bera olmaslik maktabdagi o'zlashtirishni to'rmozlaydi. Nutq kamchiliklariga ega o'quvchilar tufayli ko'pincha dars dinamikasi kechikadi, intizom buziladi (sinfda kulgu, masxaralash, shikoyatlar va hokazolar yuzaga keladi).

Nutq tovushlar tomonidan rivojlanmaganligi tovush talaffuzi va fanematik jarayonlarning yetarli shakllanmaganligi so'zning tovush tarkibini analiz va sentez qilishning amaliy ko'nikmalarini o'z o'zidan egallashlarini o'z vaqtida shakllanishiga to'sqinlik qiladi. Bu holatni bolalarning savodga o'rganishini yo'lidagi ma'lum bir qiyinchiliklarni tug'diruvchi birinchi to'siq sifatida o'rganish mumkin. Savodga o'rgatish jarayonida yuzaga keluvchi qiyinchiliklarni ikkinchi to'siq hisoblash mumkin. Nutq kamchilikga ega o'quvchilar o'qishdan orqada qolish natijasida unga qiziqishni yo'qotadilar va intizomni buzuvchilar toifasiga kirib qoladilar.

Demak o'qituvchi logopedning diqqati maksimal darajada yuzaga keluvchi ikkilamchi kamchiliklarni o'z vaqtida oldini olishga qaratilishi lozim. Ayniqsa bu vaziyatlarda nutqning tovush tomonining holatini diqqat bilan tahlil qilish lozim chunki fonematik jarayonlarning yetarli darajada shakllanmaganligi tovush talaffuzi kamchiliklarining to'la kompensatsiyalanganligi holatida ham o'qish va yozuv ko'nikmalarini egallashda kamchiliklarni keltirib chiqarish mumkin.

Uchlamchi profilaktika. Ayrim nutq nuqsonlari kasb tanlash imkoniyatlarini chegaralaydi. Nutq kamchiligiga ega bo'lgan bolalarni o'qitish va kasbga yo'naltirish uchlamchi profilaktikning vazifalaridan biri hisoblanadi. Og'ir nutq kamchiligiga ega bolalar maktabdagi mehnat tarbiyasining maqsadi o'sib kelayotgan avlodga mehnat muhabbatni tarbiyalash hisoblanadi. Maktab o'quvchilarini ijtimoiy foydali faoliyatga va ishlab chiqarish ishida ishtirok etishga tayyorlash lozim.

Profilaktik logopedik ishlarni tashkil qilish

Ommaviy dispan sterilizatsiya moyilligi bor bolalar va nutuk kamchiligiga ega bolalar orasida profilaktik tarbiyalarning yo'naltirilgan keng dasturni o'tkazishga imkon beradi. Bu notoq buzilishlarini erta diagnostika qilish va rivojlantirishning oldini olish uchun muhim.

Bolalarni dispansterizatsiyalash jarayonida bola tug'ilganligidan boshlab pediatr bilan birgalikda shifokor mutaxassislar ham ishtirok etib keladilar va kerakli davolov sog'lomlashtirish tadbirlari kompleksini ta'minlaydilar. Bola hayotining birinchi yilida pediatrning profilaktik ko'rigidan tashqari bola psixonevrolog, okulist, ortoped, otorinolaringolog 2 yoshida stamatolog, 3 - 5 yoshlarida yuqoridagi mutaxassislar va logoped ko'rigidan o'tish zarur. Bu kabi tekshiruvlar nafaqat umumiy patologiyani aniqlashga balki eng erta muddatlarda nutq kamchiligining rivojlanishi imkoniyatini aniqlashga va sog'lomlashtirish va korreksion ish tadbirlarni o'z vaqtida o'tkazishga yordam beradi. Maxsus pedagogik tekshiruvlar mavjud nutq kamchiliklarini aniqlashga va ularning profilaktikasi bo'yicha ishni boshlashga yordam beradi.

Pediatrning bola psixologizik rivojlanishini tizimli kuzatish natijasida tuman logopedlari nutq kamchiligiga ega va moyilligi bor bolalar haqida ma'lumot oladilar. Bunday bolalar bilan logopedik profilaktika poliklinikadagi logoped kabinetlarida o'tkaziladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida nutq rivojlanishidagi kamchiliklarni aniqlash maqsadida pediatr va logopedning profilaktik ko'rigidan o'tkazish ishlari

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

amalgaga oshiriladi. Aholiga profilaktik yordamni amalga oshirish uchun ilmiy asoslangan dispanzerizatsiya tizimi bizning mamlakatimizda keng rivojlanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Majidov. " Nevropatologiya " . - T., 1986.
2. Logopediya (L. Mo‘minova, M. Ayupova). - T., 1993.
3. " Logopediya (K. S. Volkova tahriri ostida). - M., 1989.
4. Shomaxmudova R. Sh. Mo‘minova L. Bolalar nutqidagi nuqsonlar va ularni bartaraf etish. - T., 1994.
5. Mo‘minova L. R. Tutilib gapiruvchi o‘smirlar uchun qo‘llanma. " O‘qituvchi " . - T., 1980.
6. Ya. Mo‘minova, M. M. Qahramonona. Logopediya terminlarning ruscha o‘zbekcha izohli lug‘ati. - T., " O‘qituvchi ", 1988.
7. Sharopov B.X. UMUMKASBIY FANLARNI O‘QITISHDA PEDAGOGIKA FANINING O‘RNI VA METODLARIDAN FOYDALANISH USULLARI // Экономика и социум. 2023. №11 (114)-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/umumkasbiy-fanlarni-o-qitishda-pedagogika-fanining-o-rni-va-metodlaridan-foydalanish-usullari>